

نقش خانواده در امور تحصیل و یادگیری دانش آموزان

شهرام رنجدوست^۱، سارا شیری^۲

^۱ دانشیار گروه برنامه ریزی درسی، واحد مرند؛ دانشگاه آزاد اسلامی؛ مرند؛ ایران

Dr.Ranjdoust@gmail.com

۰۹۱۲۲۴۷۱۷۸۰

^۲ دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه ریزی درسی، واحد مرند؛ دانشگاه آزاد اسلامی؛ مرند؛ ایران.

Sarashiri8181@gmail.com

۰۹۱۴۱۶۰۵۳۰۴

چکیده:

اشتیاق وافر اولیا، ضرورت تشریح شیوه صحیح و راهکارهای درگیری یا نقش آفرینی والدین را در امور تحصیلی فرزندان دوچندان می‌کند. از طرف دیگر، کسب اطلاعات بیشتر در مورد نحوه‌ای که والدین می‌توانند بر موفقیت تحصیلی فرزندان اثرگذار باشند، می‌تواند انگیزش خود اولیا را برای مشارکت در زمینه تحصیل فرزندان افزایش دهد؛ چرا که بسیاری از اولیا در اثر بی‌اطلاعی از روش‌های حمایت از فرزندان، حالتی انفعالی به خود می‌گیرند. در حالی که والدین بازوی توانمند معلم و مشاور برای نیل به اهداف آموزشی و تربیتی به حساب می‌آیند. لذا لازم است که در جهت اعتلای سطح دانش این ظرفیت موجود، حداکثر تلاش خود را به کار بندیم.

با مرور پژوهش‌های صورت گرفته در زمینه تحصیلی به این مهم پی می‌بریم که خانواده نقشی بی‌بدیل در پیشرفت تحصیلی فرزندان دارد. اکثر قریب به اتفاق پژوهش‌ها از خانواده به‌عنوان عاملی بسیار مهم در وضعیت تحصیلی فرزندان یاد کرده‌اند. از طرف دیگر، نهاد آموزش و پرورش برای تحکیم آموخته‌ها و تربیت دانش‌آموزان با انگیزه، به همکاری و مشارکت خانواده نیاز دارد. والدین با به‌کارگیری راهکارهایی که در ادامه به معرفی آن‌ها می‌پردازیم، می‌توانند نقش مؤثری در افزایش انگیزه فرزندان خود به تحصیل و پیشرفت تحصیلی آن‌ها ایفا کنند.

واژگان کلیدی: خانواده-یادگیری-دانش آموزان-تحصیل

۱- مقدمه : (مقدمه، بیان مسئله، ضرورت، بیان اهداف، سوالات پژوهش، مبانی نظری، پیشینه پژوهش)

از آنجایی که نقش خانواده در پیشرفت تحصیلی فرزندان نقش بسیار اساسی و مهم در زندگی فرد است و خانواده کانون پرورش نسل آینده است در این کانون نهال ارزشهای انسانی که بذر آنها در لحظه آفرینش در ضمیر آدمیان پاشیده شده است باید رشد و نمو کرده درخت انسانیت به بار نشیند از این رو هیچ یک از نهادهای اجتماعی نقشی را که خانواده در ساختار فکری، شخصیتی، روحی، اخلاقی انسان دارد نمی توانند ایفا کنند. با توجه به رشد روزافزون جمعیت و پیچیده شدن جامعه و اینکه سه چهارم اوقات بچه ها در نزد خانواده ها سپری می شود باید به بررسی نقش خانواده و کارکردهای اساسی این نهاد مقدس توجه خاص مبذول داشت. (شهرآرا، سال ۱۳۷۳، ص ۴۵)

بزرگترین کاستی و قصوری که می تواند متوجه والدین یک دانش آموز باهوش باشد آن نیست که برای او کامپیوتر نخرند و یا سایر خواسته هایش را نتوانند اجابت کنند بلکه این است که با سهل انگاری ها و ناشی گری های خود سطح فکر خانواده را پایین آورند. پژوهش های بسیاری نشان داده اند که آنچه والدین در تعامل خود با کودکان در خانه انجام می دهند عامل اصلی تعیین کننده توانایی های کلامی و پیشرفت درسی است نه سطح درآمد والدین یا میزان تحصیلات یا سایر خصوصیت های مربوط به پایگاه اجتماعی آنان. والدینی می توانند بهترین و موثرترین سطح تعامل را با فرزندان داشته باشند که از سطح فکری - و نه فقط سطح تحصیلات - بالاتری برخوردار باشند.

بنابراین نقش پدر و مادر در افت و یا ارتقای سطح فکری و فرهنگی خانواده بسیار مهم است. والدین چگونه می توانند در این باره تاثیرگذار باشند از عوامل زیادی در این خصوص می توان نام برد ولی مهم ترین عامل نگرش والدین به یادگیری و دانایی است. وقتی پدر و مادر در حرف و عمل به دانایی احترام بگذارند و وقتی یادگیری به معنای واقعی برای آنان ارزشمند باشد خود به خود رفتارهای آنان در مواجهه با مسائل فکری و تحصیلی فرزندان شان بسیار متفاوت خواهد بود. پدر و مادری که به زور می خواهند در فرزند خود انگیزه تحصیلی ایجاد کنند در واقع نه لذت یادگیری را چشیده اند و نه عطش یادگیری را درک کرده اند. چگونه امکان پذیر است که پدر و مادری نگرش مثبت واقعی به یادگیری نداشته باشند و بعد بخواهند که فرزندشان به بالاترین حد پیشرفت درسی برسد البته استثناهایی ممکن است وجود داشته باشد ولی این موارد عمومی نیست. به طور حتم بزرگترین و خطرناکترین وظیفه والدین به خصوص در شرایط فعلی آن است که با اصلاح نگرش و رفتارهای خود درباره یادگیری و دانایی به خود و فرزندان و در یک کلام به ارتقای سطح فکری و فرهنگی کل خانواده کمک نمایند. البته این کار راحتی نیست و مهم ترین مانع عادات و رویه های معمول جامعه است اما پدر و مادری که واقعا و به صورت منطقی به سعادت خود فرزندان و خانواده می اندیشند باید گام های تدریجی را در این راه بردارند. عطش یادگیری و حضور دانایی در محیط خانه کلید خوشبختی خانواده است اطمینان داریم که والدین ایرانی دیر یا زود به این واقعیت مهم خواهند رسید. یادگیری فقط نیاز دانش آموزان نیست بلکه نیاز همه انسان ها در همه زمان هاست. عطش

یادگیری بسیاری از خلائای زندگی را پر می کند. احترام به دانائی تفسیر زندگی و ارزش های فردی و اجتماعی را تغییر می دهد. ارتقای سطح فکری والدین فضای خانه و خانواده را دلنشین و منطقی تر می سازد.

نهاد خانواده در مجموعه نهادهای جامعه از نظر اندازه کوچکترین واحد ولی از نظر اعتبار و اثربخشی والاترین و عظیم ترین نهاد اجتماعی است و بدون تردید اساس تحول از خانواده آغاز می شود و بسیار ساده اندیشی است که تمام بار سنگین تعلیم و تربیت را به دوش مدرسه بیافکنیم و نقش خانواده و کارکردهای اساسی این نهاد مقدس را مورد توجه قرار ندهیم کودکان و نوجوانان کشور ما با مشکلات روحی و روانی روبرو هستند و قسمت اعظم این فشارها به خانواده و والدین و روابط آنها باهم و فرزندان برمی گردد. و این خانواده ها هستند که در این زمینه بهترین حلال مشکلات فرزندان هستند و با بینش و درک صحیح است که می توانند در جهت موفقیت و آگاهی دقیق فرزندان را یاری نمایند و قدرت درک خود آنها و مشکلاتشان را داشته باشند. (مازلو، آبراهام- نظرات مازلو و رابطه آن با نقش معلمان و مربیان و اولیاء آموزشی، ص ۱۳۵)

تعاریف مربوط به خانواده

در رابطه با خانواده تعاریف زیادی شده است که در ذیل به چند نمونه از آنها اشاره می شود. خانواده یک گروه خویشاوند است که در اجتماعی کردن فرزندان و برآوردن برخی از نیازهای بنیادی دیگر جامعه مسئولیت اصلی را به عهده دارد. خانواده از گروهی از آدم ها ترکیب می شود که از راه خون، زناشویی و یا فرزندپذیری با یکدیگر ارتباط می یابند و طی یک دوره زمان نامشخص با هم زندگی می کنند. (ثلاثی، ۱۳۷۲، ص ۱۲۷) یکی از تعاریفی که از جامعیت بیشتری در مورد خانواده ها برخوردار است تعریف خانواده از کارل راجرز می باشد. «خانواده نظامی نیمه بسته است که نقش ارتباطات داخلی را ایفا می کند و دارای اعضای است که وضعیتهای و مقامهای مختلفی را در خانواده و اجتماع احراز کرده و با توجه به محتوای نقش وضعیتهای، افکار و ارتباطات خویشاوندی را که مورد تأکید جامعه است ایفای نقش می کند. (فرقانی رئیس، ۱۳۷۳، ص ۱۴۱)

نقش والدین در امور تحصیلی فرزندان

یکی از عوامل های مهم و کمک کننده در رشد و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان چگونگی رفتار، واکنش و ارتباط والدین با فرزندان است که می تواند تاثیر بسزایی در رشد تحصیلی فرزندان خود داشته باشند. همانطور

که می دانیم خانواده اولین نهاد زندگی اجتماعی کودک است. که نوع رفتار در آن می تواند در شکل گیری عادت ها، انگیزه ها و اندیشه های کودک تاثیر مهمی داشته باشد.

بسیاری از والدین بخصوص مادران برای درس خواندن و رشد تحصیلی فرزندان خود از آماده کردن هیچ نوع امکاناتی دریغ نمی کنند، خواه گرفتن معلم خصوصی باشد یا ثبت نام در آموزشگاه ها و خرید انواع کتب درسی و کمک درسی برای کمک به پیشرفت تحصیلی فرزند خود.

برخی از والدین نیز با هدف و تصویری که در ذهن خود برای آینده فرزندشان دارند سعی می کنند با رفتارهای خود، تشویقات، تنبیهات و... توقعات خود را برای فرزندانشان بیان کرده. سعی می کنند آن ها را با فرستادن به مراکز آموزشی و دیگر راهکارهای آموزشی در راهی قرار دهند که با اهدافشان هماهنگ باشد. نقش خانواده در پیشرفت تحصیلی دانش آموزان به عنوان اولین و مهم ترین محیط تربیتی، نقشی بنیادینی و دارای اهمیت است. این محیط نه تنها بستری برای رشد عاطفی و اجتماعی کودکان فراهم می کند، بلکه زمینه ساز شکوفایی استعدادها و توانمندی های تحصیلی آن ها نیز می شود. خانواده هایی که محیطی گرم، صمیمی و پر از امنیت عاطفی ایجاد می کنند، به فرزندان خود کمک می کنند تا با اعتماد به نفس بیشتری در مسیر تحصیلی خود گام بردارند. در چنین فضایی، کودکان و نوجوانان تشویق می شوند تا استعدادهای خود را کشف کرده و به توانایی های خود اعتماد کنند.

مادران نیز به عنوان یکی از اصلی ترین اعضای خانواده، نقش حیاتی در پیشرفت تحصیلی فرزندان دارند. آن ها اغلب به عنوان مربیان اولیه و الگوهای رفتاری برای فرزندان عمل می کنند. مادرانی که به فرزندان خود توجه کرده و از آن ها حمایت عاطفی می کنند، زمینه ساز اعتماد به نفس و خودباوری در آن ها می شوند. این اعتماد به نفس در مواجهه با چالش های تحصیلی بسیار حیاتی است. همچنین نقش مادر در پیشرفت تحصیلی فرزندان با ارائه راهنمایی های مناسب و تشویق فرزندان به مطالعه و یادگیری، در تقویت عادات مطالعه و پیشرفت تحصیلی آن ها بسیار حائز اهمیت است. در واقع، حضور فعال و مثبت مادر در زندگی تحصیلی فرزندان می تواند تاثیر بسزایی در موفقیت های آکادمیک آن ها داشته باشد.

اشتیاق وافر اولیا، ضرورت تشریح شیوه صحیح و راهکارهای درگیری یا نقش آفرینی والدین را در امور تحصیلی فرزندان دوجندان می کند. از طرف دیگر، کسب اطلاعات بیشتر در مورد نحوه ای که والدین می توانند بر موفقیت تحصیلی فرزندان اثرگذار باشند، می تواند انگیزش خود اولیا را برای مشارکت در زمینه تحصیل فرزندان افزایش دهد؛ چرا که بسیاری از اولیا در اثر بی اطلاعی از روش های حمایت از فرزندان، حالتی انفعالی به خود می گیرند. در حالی که والدین بازوی توانمند معلم و مشاور برای نیل به اهداف آموزشی و تربیتی به حساب می آیند. لذا لازم است که در جهت اعتلای سطح دانش این ظرفیت موجود، حداکثر تلاش خود را به کار بندیم.

با مرور پژوهش های صورت گرفته در زمینه تحصیلی به این مهم پی می بریم که خانواده نقشی بی بدیل در پیشرفت تحصیلی فرزندان دارد. اکثر قریب به اتفاق پژوهش ها از خانواده به عنوان عاملی بسیار مهم در وضعیت تحصیلی فرزندان یاد کرده اند. از طرف دیگر، نهاد آموزش و پرورش برای تحکیم آموخته ها و تربیت

دانش‌آموزان با انگیزه، به همکاری و مشارکت خانواده نیاز دارد. والدین با به‌کارگیری راهکارهایی که در ادامه به معرفی آن‌ها می‌پردازیم، می‌توانند نقش مؤثری در افزایش انگیزه فرزندان خود به تحصیل و پیشرفت تحصیلی آن‌ها ایفا کنند.

۱. ارتباط والدین با مدرسه

رفت و آمد والدین با کادر آموزشی می‌تواند تأثیر چشمگیری بر انگیزش و وضعیت تحصیلی دانش‌آموزان داشته باشد. همکاری والدین با اولیای مدرسه می‌تواند به ایجاد رابطه مطلوب خانه و مدرسه کمک کند. بدین ترتیب می‌توان به افزایش شایستگی‌ها و کاهش مشکلات کمک کرد. قابل ذکر است اولیا در ارتباط با مدرسه نباید نگاهی انتقادی و شکایت‌آمیز به عملکرد عوامل مدرسه داشته باشند، بلکه لازم است نگرش «اقدام مشارکتی» را برای رفع کاستی‌ها در خود پرورش دهند.

۲. مشارکت والدین در انجام تکالیف

همکاری والدین در انجام تکالیف تحصیلی می‌تواند به شکل‌گیری رابطه‌ای مطلوب بین والدین و فرزند کمک کند. همچنین فرزند احساس مورد توجه والدین قرارگرفتن و مهم تلقی‌شدن را در خود پرورش می‌دهد. مشارکت والدین در انجام تکالیف (متناسب با سطح تحصیلات اولیا) می‌تواند در آموزش مجدد، تمرین و تحکیم آموخته‌های مدرسه نقش داشته باشد.

۳. آرزوی تحصیلی والدین

لازم است اولیا آرزوی تحصیلی بالایی برای فرزندان خود در نظر بگیرند (مثلاً تحصیلات دانشگاهی به جای فقط کسب دیپلم) و فرزندان خود را از این آرزوهای تحصیلی مطلع سازند. همچنین، آن‌ها را تشویق کنند و به آن‌ها اطمینان دهند، در صورت به‌کارگیری تلاش لازم بدان دست خواهند یافت.

۴. استفاده از تشویق کلامی

توصیه می‌شود، اولیا به منظور ترغیب فرزندان خود به فعالیت‌های تحصیلی، از تشویق‌های کلامی همچون تحسین‌کردن و ارائه بازخورد مثبت در مورد تکالیفی که به خوبی انجام شده‌اند، استفاده کنند.

۵. استفاده نکردن از تشویق‌های مادی و قابل انتظار

یکی از اهداف مهم آموزشی، شکل‌دهی انگیزه درونی برای یادگیری است. دانش‌آموزان دارای انگیزه درونی، به‌صورت خودجوش برنامه‌ریزی‌های تحصیلی خود را اجرا می‌کنند و از یادگیری لذت می‌برند. ارائه پاداش‌های مادی (همچون پول، دوچرخه، تبلت، موتورسیکلت و مانند این‌ها) و قابل انتظار (اگر معدل ۱۹ بیاوری، برای دوچرخه می‌خرم) سبب کاهش انگیزه درونی دانش‌آموزان می‌شود. بدین معنی که فقط تا زمان حضور این وعده‌ها، دانش‌آموز به فعالیت‌های تحصیلی می‌پردازد. در صورتی که هدف، پرورش دادن شاگردی است که از یادگیری لذت ببرد و همواره در طول زندگی به دنبال کسب مهارت‌ها و گسترش آن‌ها باشد. اولیا در ارتباط با مدرسه نباید نگاهی انتقادی و شکایت‌آمیز به عملکرد عوامل مدرسه داشته باشند، بلکه لازم است نگرش «اقدام مشارکتی» را برای رفع کاستی‌ها در خود پرورش دهند.

۶. از وضعیت تحصیلی فرزندان در درس‌ها آگاه باشید

لازم است که اولیا بدانند، فرزندشان در چه درسی عملکرد بهتری دارد و چه موضوعی برای او دشوارتر است. اما نکته قابل توجه این است که والدین هرگز نباید به فرزند خود تلقین‌های نادرست ارائه کنند (برای مثال: رضا در ریاضی ضعیف است). این موجب می‌شود که خودپنداره تحصیلی دانش‌آموز بدین شکل صورت گیرد که هر قدر تلاش کند، نمی‌تواند در درس‌های مورد نظر (در مثال ذکر شده، درس ریاضی) به موفقیت برسد. اطلاع اولیا از وضعیت دانش‌آموز در ماده‌های درسی متفاوت باید به منظور برنامه‌ریزی برای کسب شایستگی در درس‌ها صورت گیرد، نه اینکه سبب برچسب‌زنی و اشتباهات دیگر شود.

۷. به فرزند خود مشاوره دهید

غالباً لازم است که والدین در مورد روش‌های صحیح مطالعه و آزمون‌دادن، تکنیک‌هایی را به فرزندان خود آموزش دهند. یادداشت‌برداری، توضیح دادن برای فرد دیگر، حل کردن نمونه سؤال، نظارت بر توجه، و حفظ آرامش به هنگام آزمون از جمله این موارد هستند. خانواده نقشی بی‌بدیل در پیشرفت تحصیلی فرزندان دارد. اکثر قریب به اتفاق پژوهش‌ها از خانواده به‌عنوان عاملی بسیار مهم در وضعیت تحصیلی فرزندان یاد کرده‌اند.

۸. کمک والدین در شکل دادن عادت به مطالعه فرزند

به فرزند خود کمک کنید، به مطالعه کردن عادت کند. یکی از مهم‌ترین عامل‌های ایجاد عادت به مطالعه، مکانی است که مطالعه در آن صورت می‌گیرد. تا حد امکان، دانش‌آموز همواره در یک مکان مخصوص به مطالعه بپردازد. تعویض مکرر مکان مطالعه می‌تواند سبب کاهش عادت به مطالعه و تمرکز شود. راهکارهای ذکر شده بخش کوچکی از اقداماتی هستند که والدین می‌توانند برای افزایش انگیزه تحصیلی و کمک به پیشرفت تحصیلی فرزندان خود انجام دهند. روش‌ها و نکات بسیار دیگری نیز وجود دارند که به منظور رعایت اختصار از ذکر آن‌ها خودداری می‌شود. اما آنچه مهم می‌نماید، تشویق والدین به افزایش آگاهی

و بینش خود در زمینه راهکارهای صحیح کمک به پیشرفت تحصیلی فرزندان از طریق مطالعه منابع معتبر و مشورت با متخصصان مشاوره تحصیلی است.

خانواده نقشی بی‌بدیل در پیشرفت تحصیلی فرزندان دارد. اکثر قریب به اتفاق پژوهش‌ها از خانواده به‌عنوان عاملی بسیار مهم در وضعیت تحصیلی فرزندان یاد کرده‌اند.

اطلاع اولیا از وضعیت دانش‌آموز در ماده‌های درسی باید به منظور برنامه‌ریزی برای کسب شایستگی در درس‌ها صورت گیرد، نه اینکه سبب برچسب‌زنی و اشتباهات دیگر شود.

انگیزه درونی به معنای اشتیاق درونی برای یادگیری است. ارائه پاداش‌های مادی و قابل انتظار سبب کاهش انگیزه درونی دانش‌آموزان می‌شود.

۴- نتیجه گیری

والدین امروزی و بخصوص مادران حساسیت زیادی درباره درس خواندن و پیشرفت تحصیلی فرزندانشان نشان می دهند. بسیاری از خانواده هایی که فرزندان با هوش و درس خوانی دارند سعی می کنند از تهیه هیچ نوع امکاناتی دریغ نکنند. خانواده هایی که فرزندانشان به هر دلیل اهل درس و مدرسه نیست برای جبران کمبودهای انگیزشی پول خرج کردن برای معلم خصوصی و آموزشگاه و انواع و اقسام کتاب ها را ساده ترین راه می پندارند. نقش والدین در پیشرفت تحصیلی دانش آموزان بسیار حیاتی و تعیین کننده است. از ایجاد یک محیط تحصیلی مثبت و تشویق به تعیین اهداف واقع بینانه گرفته تا تقویت مهارت های خودآموزی و توجه به سلامت روانی و جسمی فرزندان، همه و همه نشان دهنده اهمیت مشارکت فعال والدین در زندگی تحصیلی فرزندانشان است. علاوه بر این، تقویت مهارت های ارتباطی و اجتماعی و ارائه پشتیبانی عاطفی و تشویق مداوم، به فرزندان کمک می کند تا با اعتماد به نفس و انگیزه بیشتری در مسیر تحصیلی خود پیش بروند. همچنین، مشارکت والدین در فعالیت های مدرسه نه تنها به تقویت پیوند بین خانه و مدرسه کمک می کند، بلکه به والدین امکان می دهد تا درک عمیق تری از نیازها و چالش های فرزندان خود داشته باشند و به آنها در رسیدن به موفقیت های تحصیلی کمک کنند. در نهایت، تلاش های مشترک والدین، معلمان و خود دانش آموزان، می تواند به ایجاد یک محیط آموزشی موفق و پربار منجر شود که در آن هر دانش آموز به حداکثر پتانسیل خود دست یابد.

منابع

- ۱- افروز، غلامعلی، شناخت کودکان استثنایی
- ۲- شهرآرا، مهناز، روانشناسی یادگیری کودک و نوجوان
- ۳- پارسا، محمد، روان شناسی رشد کودک و نوجوان
- ۴- فرقانی رئیسی، شهلا، شناخت مشکلات رفتاری در کودکان و نوجوانان
- ۵- کوئن بروس، درآمدی به جامعه شناسی، ترجمه محسن ثلاثی
- ۶- عظیمی، سیروس، روانشناسی کودک
- ۷- پارسا شریفی، حسن، رشد معلم شماره ۶
- ۸- دکتر عزت الله ناردی و مریم سیف نراقی: دانش آموزان استثنایی: تعریف، انواع، رنگ ها علل و تشخیص مشکلات آنان
- ۹- کودک عقب مانده ذهنی، نانسی ام، رابینسون، ترجمه فرهاد ماهر
- ۱۰- قائمی، علی، خانواده و نیازمندی های کودک
- ۱۱- خاقانيف شهناز، تغذيه، مادر و کودک
- ۱۲- سعادت نوری، منوچهر، اصول نوین تغذیه در سلامتی و بیماری
- ۱۳- آرمند، محمد، پیوند شماره ۱۶۸
- ۱۴- ابراهیمی، علی اکبر، نقش مشاوران کودکان استثنایی در آموزش والدین آنها پیوند ۱۹۸
- ۱۵- افروز، غلامعلی، مقدمه ای بر روان شناسی و آموزش و پرورش کودکان استثنایی